

NÉZŐHIBÁZTATÁS

Tasnádi István: Nézőművészeti Főiskola – Kosztolányi Dezső Színház, Szabadka

Kucsov Borisz, Mess Attila, Mészáros Gábor. Fotó: Molnár Edvárd

Elsőre magam is meglepőnek találtam, hogy Urbán András Tasnádi István *Nézőművészeti Főiskola* című drámáját viszi színre saját színházában. Hiszen mind Urbántól, mind az általa igazgatott Kosztolányi Dezső Színházról távol áll a klaszrikus értelemben vett szórakoztatóipar, amit az előadás színlapján szereplő meghatározás, tudniillik a „bohózat” sugall, de még a társadalmi szatírának az a könnyedebb, sokszor hahotázásra ingerlő válfaja is, amit a Tasnádi-darabok kínálnak.

Urbán rendezői világát a testiség fokozott szerepe, a fizikai és pszichikai erőszak megjelenési formái, a végletekig kiélezett szituációk, a színpadi mozgás önkifejező ereje, a filozofikus kérdésfelvetés, a konfrontatív társadalomkritika jellemzi. A Tasnádi-darab pedig mégiscsak egy bohózat: ha van is benne egy s más a felsoroltak közül, legfeljebb felhabosított változatban. Hirtelen nem is tudnék olyan Urbán-rendezést mondani, amely korrespondálna a *Nézőművészeti Főiskola*-val, de KDSZ-es előadást is csak kettőt: a 2009-ben bemutatott *Terápiát* és a 2017-es *Felhő a nadrágbant* – előbbit Olivera Đorđević, utóbbit Kokan Mladenović vitte színre.

Meglepőnek találtam a darabválasztást azért is, mert Tasnádi a másik szabadkai székhelyű színház magyar társulatának – némi túlzással – a „házaszerzője”: a Népszínházban 2000 óta négy Tasnádi-művet is repertoárra tűztek és nagy sikerrel játszottak. S aki ismeri a városon belüli színházi viszonyokat, az tudja, hogy a két intézmény, illetve azok meghatározó személyiségei között hosszú ideig folyt az ellenségeskedés, ami az utóbbi időben szerencsére kevésbé érezteti romboló hatását. Ez a cseppet sem egészséges rivalizálás odáig fajult, hogy nemcsak a két színház alkotói nem jártak egymás előadásaira (tisztelet a kevés kivételnek), hanem az egyébként sem túl nagy számú nézőközönséget is sikerült bizonyos mértékben megosztani, vagy épp elriasztani a színházlátogatástól.

Nyilván más okai is vannak – sőt, megengedem, más okok talán többet nyomnak a latban –, de tény, hogy a két szabadkai színház egyik legfőbb közös gondja a nézőhiány. És mivel a kivándoroltakkal, a meg nem születettekkel vagy a televízió vonzásköréből szabadulni képtelenekkel nem tölthető be a

nézőtéri *konfúz beszívódás*,¹ marad a nézőhalászat, vagy szebben mondva: a nézők elhódítása, vagy még szebben mondva: a két színház nézőközönségének egyesítése, az átjárhatóság újbóli szavatolása.

A *Nézőművészeti Főiskola* színrevitelével, ebben a választásban nyilván volt egy arra irányuló szándék, még ha ez a szándék ironikus volt is, hogy elhitesse: a mindeddig „társadalmilag elkötelezett”, „avantgárd hagyományokat képviselő”,² „gerilla aktivista”, „Artaud-nál is kegyetlenebb”, „kísérletező”, „posztdramatikus”, „más” (vagyis *szent és érthetetlen*) színházat művelő Urbán András immár a *szórakoztatóiparban utazik*, amit mi sem bizonyít jobban, mint hogy leszerződött a Népszínház egykori színészét, a varieté koronázatlan királyát, az óceánok lézengő ritterét,³ Mess Attilát.

Szándékosan nem is a premierre vagy a reprízre foglaltam jegyet, hiszen ezeken rendre a törzsközönség tölti meg a nézőteret, hanem a harmadik előadásra. Arra voltam kíváncsi, vajon sikerül-e bevonzani a KDSZ-be hagyományosan nem járó nézőket, és ha igen, milyen lesz a reakciójuk, ha mégsem egészen azt kapják, amire számítottak.

A *Nézőművészeti Főiskola* persze valóban fergeteges bohózat, legfeljebb nem teljesen úgy működik, mint azok a vígjátékok, amelyekhez a klasszikus kőszínházba járó néző hozzászokott. Hiszen mind tematikailag, mind technikai értelemben felszámolja a nézőtér és a színpad, a néző és a színész közötti demarkációs vonalat. Tematikailag azért, mert a darab középpontjában a néző (biológiája és pszichológiája) áll: a cél a nézővé nevelés egy olyan utópisztikus korban, amikor a paragon maradt színészek újra szeretnék nyitni a hordaként viselkedő közönség, majd pedig a fokozódó nézőhiány miatt kormányzatilag bezárított színházakat. Technikai értelemben pedig azért, mert egyszerűen kihagyhatatlan ziccer az előadás közönségét „érintetlenül” hagyni, nem bevonni, nem vegzálni egy kicsikét. Ezt pedig a konzervatív néző nem feltétlenül szíveli, az intim szférájába történő behatolást rosszul viseli, és nem biztos, hogy szórakoztatónak találja, illetve bizonytalan az adekvát reakciókat illetően.

A harmadik este telt házas volt, és meglehetősen sok olyan nézőt láttam, akit nem lehetne a KDSZ törzsközönségéhez sorolni. Tehát a nézőhalászat eredményesnek bizonyult – nyugtáztam magamban –, még annak dacára is, hogy a Népszínházban szintén volt aznap magyar nyelvű előadás. Viszont éppen e nem teljesen KDSZ-kompatibilis közönség miatt az előadás önnön beteljesülésévé vált, vagyis a benne felmerülő problematika az aktuális, éppen játszott előadásra is leképezhető volt. *A színészek hiába közöltek intenzíven, az energia*

1 A dőlt betűvel szedett kifejezések és mondatok az előadásból valók – jelentésük nem feltétlenül egyezményes.

2 Urbán 2013-ban elsőként részesült az Avantgárd Tradíciója-díjban (Tradíciója avangarde), amelyet egy Vujica Rešin Tucic és Vojislav Despotov néhai szerb avantgárd költők nevét viselő alapítvány ítél oda minden évben; noha a díj elnevezése is egy merő oximoron, a kifejezés, illetve a mögé vetíthető tartalom alkalmas lehet a díjazott eddigi munkásságának felcímkezésére.

3 2002-ben Mess Attila játszotta a Tasnádi István *Titanic vízirevü* című színműve alapján készült népszínházas előadás főszerepét. A darabban a beszédes nevű kalandor, Ritter Dénes hét-nyolc év után visszatér Pestről a szülőfalujába, ahol régi cimborájával, a polgármesterrel (akit egyébként egy másik felállásban, a Bárka Színház 1998-ban bemutatott előadásában épp Scherer Péter alakított) kipofoznak egy régi hajót, hogy ezzel induljanak útnak. Mess Attila hét-nyolc év kihagyás után tért vissza szülővárosa színpadára, miután évekig hajóskapitányként szel a habokat. Mindez véletlen egybeesés lenne csupán?

Mi? Tasnádi István: Nézőművészeti főiskola

Hol? Kosztolányi Dezső Színház, Szabadka

Kik? Kucsov Borisz, Mess Attila m. v., Mészáros

Gábor / Dramaturg: Góli Kornélia m. v. / Zeneszerző:

Mezei Szilárd m. v. / Kosztümtervező: Marina Sremac

m. v. / Mozgás: Tomin Kiss Anikó / Rendező: Urbán

András

megrekedt valahol a nézőtér és a színpad között. A köztünk levő láthatatlan fal, ez a virtuális vasfüggöny megszürt mindent. Ezt a nézői képernyődefektust egyszerűen nem tudták áttörni a színészek, nem jött létre szinkronrezonancia a színész és a néző között. Nem volt együttlégzés, amely létrehozta volna a kohéziót.

Hangsúlyozom: kizárólag a harmadjára játszott előadásról beszélek.

A nézők bevonásával zajló, az azonnali nézői visszajelzésekre alapozó előadásoknál az improvizáció lehetősége, a színpadi játék az aktuális közönséghez való idomítása, a nézői görcsök oldása nagyban hozzásegít a sikerhez. Ha azonban az efféle előadások formailag kötöttek, a kifejtet lutrivá válik, hiszen a közönség vagy veszi a poénokat, együttműködik, feloldódik – vagy nem.

A *Nézőművészeti Főiskola* pedig egy formailag kötött darab, a rögzített szöveg viszont teljes egészében színészi improvizáció eredménye,⁴ méghozzá a 2003-ban bemutatott, azóta több mint 350 repríz megélt kultikus előadás gerincét adó színészpáros, Mucsi Zoltán és Scherer Péter teremtménye, akik – miként arról az író, Tasnádi vall – nem belebújtak a figurák bőrébe, hanem az ő bőrük lett a figuraké. A szabadkai színészeknek pedig úgy kellett eljátszaniuk a sikerközponitú, szórakoztató zenés színházat preferáló, korpulens Vancsók Máriót (Mess Attila), az Artaud-i alapvetéseken nyugvó avantgárd színházeszményt valló, szikár és kíméletlen Szagolnyák Imrét (Mészáros Gábor), valamint a csecsemőként a színház nézőterén talált, színházban nevelkedett, 18 éves koráig 6480 előadást látott, élő színházlexikonként funkcionáló Színházi Lacikát (Kucsov Borisz), hogy játékok mindvégig improvizációként hasson, holott nem az volt, mert nem az ő improvizációjuk volt. S noha Urbán keresve sem találhatott volna ideálisabb színészeket Vajdaságban Messnél és Mészárosnál, akik mind alkatilag, mind pedig habitusuk és művészetfelfogásuk tekintetében, illetve eddigi szerepeik alapján ennyire jól belebújtathatók lettek volna Vancsók és Szagolnyák bőrébe, mint éppen ők,⁵ az előadásba kódolva volt az, ami a második repríz alkalmával meg is történt: jelesül, hogy előbb-utóbb belefutnak egy nem eléggé felszabadult, a poénokra nem vevő, az interakciótól tartózkodó közönségbe.

De vajon lehet-e a nézőket hibáztatni, ha az egyébként becsületesen színpadra tett előadás nem hoz átütő sikert? A politikailag korrekt válasz nyilván az volna: nem. Mert a néző szent, a nézőt a színháznak a tenyerén kell hordoznia, a néző nélkül nincs színház. Én viszont azt mondom: picsába a politikai korrektséggel, tisztelt szabadkai közönség, tessenek magánórákat venni Szagolnyák és Vancsók tanár uraktól, mielőtt Urbán-előadásra jönnek!

4 TASNÁDI István, „Ki írja a színházat?”, *Színház* 51, 10. sz. (2018): 43–45.

5 Színházi Lacika figurája inkább passzív, a darabban sokkal kevésbé hangsúlyos, mint a másik két szerep; kizárólag ezért nem lehet egy napon említeni Kucsov Borisz kiváló alakítását a másik két színészével.